

Extended Abstract

Morpho-phonological processes in verb forms: A case in the Galashi dialect of Eshkevarat

Golnaz Modarresi Ghavami¹

Associate Professor of Linguistics
Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
modarresighavami@atu.ac.ir

Ednaz Oveysi

Ph.D. student in Linguistics
Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
ednassky@gmail.com

Abstract

The present study aims to analyze morphological-phonological processes in the construction of verbs in Galeshi of Eshkevarat within the framework of rule-based generative phonology. To achieve this goal, one hundred verbs of this dialect were collected through field interviews with native speakers aged 45 to 87 years, transcribed using the IPA, and morphologically analyzed. The focus was on examining phonological alternations in the present and past stems of verbs and their interaction with past tense morphemes as well as inflectional prefixes. The underlying representation of each morpheme was determined based on corpus-internal evidence, and the phonological rules that derive their surface representation were extracted. In cases where more than one rule was involved in the derivation process, the ordering relationships between the rules, namely, feeding, bleeding, counter-feeding, and counter-bleeding interactions, were identified. Data analysis showed that verb stems and inflectional prefixes undergo regular phonological alternations, including deletion, vowel harmony, and consonant insertion in morphological processes. Some alternations in verb stems have their roots in the historical developments of Iranian languages, while others are the result of synchronic interactions and the specific phonetic context observed in this dialect. Using rule-based generative phonology, this research provides a detailed picture of the interaction of morphology and phonology in the construction of verbs in the Galeshi dialect of Eshkevarat. It underscores the importance of corpus-internal evidence and rule interaction in capturing the complexity of verb formation, offering insights that enrich the broader field of Iranian linguistics.

Keywords:

Galeshi dialect of Eshkevarat
Morpho-phonological rules
Verb stems
Past tense suffix
Inflectional prefixes

How to cite this article:

Modarresi Ghavami, G. and Oveysi, E. (2026). Morpho-phonological processes in verb forms: A case in the Galashi dialect of Eshkevarat. *Journal of Linguistics & Iranian Languages*, 10(3), 27-48. doi: 10.22099/jlil.2026.54879.1453

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

¹ Corresponding author

Introduction

Galeshi refers to language varieties spoken by the nomads of the mountainous regions of the three northern provinces of Iran, namely Gilan, Mazandaran, and Golestan. The focus of the present study is on a variety of Galeshi which is spoken in Eshkevarat in southeast mountains of Gilan. This variety is a dialect of Gilaki (Ranjbar & Radmard, 2003), itself an Iranian language of the northwestern branch. Among the scholars who have studied different varieties of Galeshi, Ranjbar and Radmard (2003) and Safari (2016) have discussed aspects of the phonology of Galeshi. Unfortunately, however, these descriptions have mainly focused on the pronunciation differences between this dialect and Modern Standard Persian which is an Iranian language of the southwestern branch. The purpose of the present study is to focus on certain morpho-phonological processes of Galeshi of Eshkevarat based on corpus-internal as well as corpus external diachronic evidence within the framework of Generative Phonology. Particularly, phonological alternations between the present and past stems of verbs, past tense suffixes and inflectional prefixes of verbs are discussed and analyzed. Exceptional data are analyzed through opaque rule interactions.

Materials & Methods

Ten literate and illiterate native speakers of Galeshi (5 female and 5 male speakers) between the ages of 45 and 87 served as language informants in this study. They had resided in Eshkevarat all their lives and were not exposed to other languages or dialects besides Standard Persian which is the language of media and education. Due to disagreements between Ranjbar & Radmard (2003) and Safari (2016) on the exact consonants and vowels of Galeshi, the phoneme set of Eshkevarat was initially extracted through minimal pairs and the appropriate phonetic symbols were used to represent them in the International Phonetic Alphabet (IPA). Vowel data were also recorded and acoustically measured to determine the exact location of vowels in Galeshi vowel space. For the purposes of this study a verb list including 100 simple verbs was initially devised. Different forms of verbs in different tenses, aspects, moods, persons and numbers were collected within sentences by creating the appropriate context for the informants. Data were recorded on a mobile phone in a quiet room. The collected data were subsequently broadly transcribed using IPA and morpheme boundaries were determined. In the analysis of data, the phonetic allomorphs of each morpheme were determined and their underlying representation, the phonological rules of their derivation and rule interactions were determined within the framework of rule-based Generative Phonology.

Results & Discussion

Galeshi of Eshkevarat has 22 consonants and 7 simple vowels as shown in the tables (1) and (2) below.

Table 1

Consonants of Galeshi of Eshkevarat

	Bilabial		Labio-dental		(denti)-alveolar		Post-alveolar		Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Plosive	p	b			t	d				k	g	g
Fricative			f	v	s	z	ʃ	ʒ		x		h
Affricate							tʃ	dʒ				
Nasal		m				n						
Trill						r						
Lateral						l						
Approximant												
Central									j			
Approximant												

Table 2
Vowels of Galeshi of Eshkevarat

	Front	Central	Back
High	i		u
Mid	e	ə	o
Low	a		ɑ

Analysis of Galeshi data showed that verbs mainly demonstrate alternations between the present and past tense stems. Many of these alternations are diachronic in nature. Synchronically, there is a set of verbs in which roots remain constant across present and past tenses and past tense is marked by the past tense suffixes /-t/ or /-es(t)/ with the allomorphic varieties of [-t, -d] and [-est, -es, -os, -s, -e] respectively. These allomorphs are sensitive to the final consonant of the root, whether it ends in a vowel or consonant, and the rounding of the previous vowel. In the past stems of this set of verbs a constraint was observed in the juxtaposition of root final [x] and the past tense suffix [-t]. The velar fricative has been deleted in a complete weakening process in Galeshi. Another set of verbs shows alternation between stem final [n] and zero in present versus past stems and the lowering of [i] to [e] following [n] deletion in a feeding rule order. In another group of verbs, a single verb stem is used in present and past tenses and past tense is marked by the prefix /be-/ with the allophonic varieties of [be-, ba-, bu-, bo-] sensitive to the initial vowel of the verb stem and [bi-] in the context of the epenthetic consonant [j] and stem initial [j]. The same alternation is seen in the imperative/ subjunctive mood prefix /be-/. The negation prefix /na-/ has the allophonic varieties of [na-, nə, nu-, no-] sensitive to the initial vowel of the verb stem and [ni-] in the context of epenthetic [j] and stem initial [j]. An interesting feature of Galeshi was the insertion of [h] in the empty onset position where a glottal stop is preferred in other Iranian languages and dialects such as Persian.

Conclusion

This study emphasizes the importance of detailed investigation of endangered Iranian languages and dialects. Crucial to such studies is the importance of corpus-internal evidence and adopting an appropriate theoretical framework for the analysis of the phonology of each language and dialect. Diachronic considerations are important in the study of various Iranian languages, however, since each language variety has developed independently, synchronic corpus-internal analysis of linguistic data is highly important.

References

- Bazin, M., C. Bromberger, A. Askari Khanghah, and A. Karimi (1986). *Gilan and East Azerbaijan: Maps and ethnographic documents* (M. A. Farshchian, Trans.). Tehran, Iran: Tous.
- Borjian, H. and Borjian, M. (2008). The last Galesh herdsman: Ethno-linguistic materials from South Caspian rainforests. *Iranian Studies*, 14 (3). pp. 365-401.
- Hasan-Doust, M. (2016). *An etymological dictionary of the Persian language*. Tehran, Iran: Academy of Persian Language and Literature.
- Jahangiri, N. (1973). *A study of the number, distribution, and spread of dialects in Mazandaran Province* (Unpublished bachelor's thesis). University of Tehran, Tehran, Iran.
- Kia, S. (2011). *A dictionary of sixty-seven Iranian dialects*. Tehran, Iran: Research Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Kord Zafaranlou Kambuzia, A. (2006). *Phonology: Rule-based approaches & their applications in Persian*. Tehran, Iran: SAMT.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Modarresi Ghavami, G. (2015). *A Descriptive Dictionary of Phonetics and Phonology*. Tehran, Iran: Elmi.

- Molaei Pashaei, S. (2022). “Galeshi or Godari? A case study”, *Iranian Linguistics and Dialects*, (11), 157–168.
- Ranjbar, M. and R. Radmard (2003). *A study and description of the Galeshi dialect*. Rasht, Iran: Gilakan.
- Sadeghi, A. A. (2001). “The development of initial consonant clusters” in *Historical Issues of Persian (Collected papers)*. Tehran, Iran: Sokhan.
- Safari, E. (2016). “Description and analysis of structural processes in the Galeshi dialect: A linguistic approach”, *Journal of Linguistic Studies*, 2(30), 143–163.
- Shokri, G. (2006). *Ramsari dialect*. Tehran, Iran: Research Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Shokri, G., C. Jahani, and H. Barani. (2013). “When Tradition Meets Modernity: Five Life Stories from the Galesh Community in Ziarat, Golestan, Iran”, in *Studia Iranica Upsaliensia*, 21, Acta Universitatis Upsaliensis. ISSN 1100-326X; urn:nbn:se:uu:diva.

زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی

سال ۱۰، شماره ۳، پیاپی ۱۸ (پاییز ۱۴۰۴) شماره صفحات: ۲۷ - ۴۸

تناوب‌های صرفی - واجی در صورت‌های فعلی: نمونه موردی گویش گالشی اشکورات

گلناز مدرسی قوامی*^۱، ادناز اویسی^۲

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
۲. دانشجوی دکتری گروه زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل فرایندهای صرفی-واجی در ساخت افعال گالشی اشکورات، در چارچوب واج‌شناسی زایشی قاعده‌بنیاد انجام شده است. برای نیل به این هدف، صد فعل گویش گالشی اشکورات از طریق مصاحبه میدانی با گویشوران بومی در بازه سنی ۴۵ تا ۸۷ سال گردآوری و با استفاده از الفبای آوایی بین‌المللی آوانویسی و تقطیع تکواژی شدند. در تحلیل داده‌ها تمرکز اصلی بر بررسی تناوب‌های واجی در ستاک‌های حال و گذشته افعال و تعامل آن‌ها با تکواژهای گذشته‌ساز و پیشوندهای تصریفی بود. صورت زیربنایی هر تکواژ بر اساس شواهد درون‌پیکره‌ای تعیین گردید و قواعد واجی مرتبط با اشتقاق دخالت داشت، روابط ترتیبی میان قواعد یعنی تعامل‌های از یک قاعده واجی در فرایند اشتقاق دخالت داشت، روابط ترتیبی میان قواعد یعنی تعامل‌های زمینه‌افزا، زمینه‌کاه، عکس زمینه‌افزا و عکس زمینه‌کاه مشخص گردید. تحلیل داده‌ها نشان داد که ستاک‌های فعلی در گویش اشکورات در هم‌نشینی با پسوندهای گذشته‌ساز و پیشوندهای تصریفی دچار تناوب‌های منظم واجی از جمله حذف، هماهنگی واکه‌ای و درج همخوان می‌شوند که از طریق قواعد واج‌شناسی زایشی قابل تبیین‌اند. برخی از تناوب‌ها در ستاک‌های فعلی ریشه در تحولات تاریخی زبان‌های ایرانی دارند، در حالی که برخی دیگر حاصل تعاملات همزمانی و بافت آوایی خاص این گویش‌اند. این پژوهش توانسته است با بهره‌گیری از رویکرد قاعده‌بنیاد واج‌شناسی زایشی تصویری دقیق از تعامل صرف و واج‌شناسی در ساخت افعال گویش گالشی اشکورات ارائه دهد و بر اهمیت تحلیل‌های درون‌پیکره‌ای و توجه به روابط تعاملی قواعد در فهم ساخت‌های زبانی تأکید نماید.

واژه‌های کلیدی:

گویش گالشی اشکورات
فرایندهای صرفی - واجی
ستاک‌های فعلی
پسوند گذشته‌ساز
پیشوندهای تصریفی

تاریخچه مقاله: دریافت: ۲۴ آبان‌ماه ۱۴۰۴

بازنگری: ۵ اسفندماه ۱۴۰۴

پذیرش: ۲۰ بهمن‌ماه ۱۴۰۴

* آدرس ایمیل نویسنده مسئول: modarresighavami@atu.ac.ir

ارجاع به مقاله: مدرسی قوامی، گلناز و اویسی، ادناز. (۱۴۰۵). تناوب‌های صرفی - واجی در صورت‌های فعلی: نمونه موردی گویش گالشی اشکورات. زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی ۳(۱۰): ۲۷-۴۸. <https://doi.org/10.22099/jlil.2026.54879.1453>

حق نشر - ۲۰۲۵ نویسنده(گان). این یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0)

منتشر شده است، استفاده، توزیع و تکثیر نامحدود را در هر رسانه‌ای مجاز می‌داند، مشروط بر اینکه به نویسندگان و منبع اصلی اشاره شود. هیچ اجازه‌ای از نویسندگان یا ناشر لازم نیست.

۱. مقدمه

زبان گیلکی، زبان مشترک و غالب اقوام گیل تبار در دو استان شمالی کشور، گیلان و مازندران است که در سراسر شمال کشور با چند گویش و چندین لهجه متفاوت صحبت می‌شود. این زبان امروزه به چند گویش تکلم می‌شود که گالشی یکی از آن‌هاست. به دیگر سخن، آن گونه از زبان گیلکی که گالش‌ها، یعنی مردم کوه‌نشین و دامپرور منطقه گیلان و مازندران ساکن بین حاشیه راست دره سفیدرود در گیلان تا شرقی‌ترین نقاط کوهستانی مازندران به کار می‌برند، به گویش گالشی نامبردار است که خود به چند لهجه نزدیک به هم قابل تقسیم است (رنجبر و رادمرد، ۱۳۸۲). در این مقاله گونه‌ای از گویش گالشی بررسی شده است که در منطقه کوهستانی جنوب شرقی گیلان یعنی در منطقه اشکور رحیم‌آباد به آن تکلم می‌شود. اشکور ناحیه‌ای بزرگ و کوهستانی از توابع شهرستان رودسر است که شامل اشکور بالا، پایین و میانه می‌شود.

آثار متعددی به گالش‌زبانان و گویش‌های گالشی رایج در مازندران، گیلان و گلستان پرداخته‌اند که از جمله آنها می‌توان به جهانگیری (۱۳۵۲)، بازن و همکاران^۱ (۱۳۶۵)، رنجبر و رادمرد (۱۳۸۲)، شکری (۱۳۸۵)، شکری و همکاران^۲ (۲۰۱۳)، صفری (۱۳۹۵) و برجیان و برجیان^۳ (۲۰۱۸) اشاره کرد. در زمینه ویژگی‌های نظام آوایی گالشی گیلان و به خصوص گالشی اشکورات پژوهش‌های زبان‌شناختی اندکی صورت پذیرفته است که در مرور پیشینه با جزئیات بیشتر به آن‌ها اشاره می‌شود. شکری و همکاران (۲۰۱۳) در اثر خود به گونه‌ای از گالشی پرداخته‌اند که در استان گلستان به آن تکلم می‌شود و با گالشی استان گیلان که یکی از گویش‌های زبان گیلکی است تفاوت دارد. رنجبر و رادمرد (۱۳۸۲) و صفری (۱۳۹۵) به گالشی رایج در استان گیلان پرداخته‌اند، در بخش معرفی فرایندهای واجی^۴ این گویش، تلفظ واژه‌ها در این گویش با تلفظ آن‌ها در زبان فارسی معیار مقایسه شده است که روشی نادرست در استخراج فرایندهای واجی یا صرفی-واجی^۵ در یک گونه زبانی است.

هر گونه زبانی در هم‌نشینی واج‌ها و تکواژها در زنجیره گفتار فرایندهای آوایی ویژه خود را نشان می‌دهد. برای مثال، در زبان انگلیسی تکواژ جمع باقاعده در هم‌نشینی با تکواژهایی که به همخوان واکدار و واکه ختم می‌شوند [-Z]، در هم‌نشینی با تکواژهایی که به همخوان بی‌واک ختم می‌شوند، [-S] و در هم‌نشینی با تکواژهایی مختوم به همخوان‌های تیز^۶ [-θZ] تلفظ می‌شود. فرایندهای صرفی - واجی واکرفتگی^۷ و درج^۸ در این تناوب‌ها^۹ حاصل هم‌نشینی تکواژها در این زبان‌اند و از مقایسه این گونه زبانی انگلیسی با زبان یا گویشی دیگر به دست نمی‌آیند.

در پژوهش حاضر پس از مرور و نقد آثار پیشین درباره نظام واجی گویش گالشی اشکورات، به طور خاص به تناوب‌های تکواژگونه‌ای مشاهده‌شده در ستاک‌ها و پیشوندهای تصریفی فعل در گالشی اشکورات در چارچوب واج‌شناسی زایشی قاعده‌بنیاد^{۱۰}

¹ M. Bazin et al.

² G. Shokri et al.

³ H. Borjian & M. Borjian

⁴ phonological processes

⁵ morphophonological processes

⁶ strident

⁷ devoicing

⁸ insertion

⁹ alternations

¹⁰ rule-based Generative Phonology

پرداخته‌ایم. این رویکرد به دو سطح بازنمایی واجی^۱ یا زیربنایی^۲ و بازنمایی آوایی^۳ یا روبنایی^۴ قائل است و بازنمایی آوایی از طریق عملکرد قاعده‌های واجی^۵ از بازنمایی واجی اشتقاق^۶ می‌یابد (مدرسی قوامی، ۱۳۹۴: ۴۰). در تحلیل‌های واجی هدف مشخص کردن بازنمایی زیربنایی یا واجی یک تکواژ است و برای این کار از دو نوع شاهد درون‌پیکره‌ای^۷ و برون‌پیکره‌ای^۸ بهره گرفته می‌شود. در پژوهش حاضر برای به دست دادن صورت زیربنایی تکواژهای موردنظر در گالشی اشکورات عمدتاً از شواهد درون‌پیکره‌ای بهره گرفته‌ایم. همچنین، در به‌دست‌دادن قواعد اشتقاق صورت‌های روبنایی از صورت زیربنایی آنجا که بیش از یک قاعده عمل کرده است، از تعامل قواعد نیز صحبت به میان آورده‌ایم. نکته آخر این که، در تحلیل داده‌های واجی ممکن است با شرایطی روبرو شویم که یک تکواژ واحد در بافت‌های آوایی یکسان تکواژگونه‌های متفاوتی داشته باشد. این پدیده به‌ویژه در گویش‌هایی مشاهده می‌شود که فاقد گونه معیار هستند و در آن‌ها تلفظ تکواژها میان گروه‌های اجتماعی مختلف تفاوت دارد. چنین تفاوت‌هایی در واج‌شناسی ذیل مفهوم «گوناگونی آزاد» بررسی می‌شوند. مطالعات زبان‌شناسی اجتماعی نشان داده‌اند که عواملی چون سن، جنسیت، پایگاه اجتماعی، تماس زبانی و تنوعات سبکی می‌توانند در شکل‌گیری این نوع گوناگونی نقش داشته باشند (لباو^۹، ۱۹۷۲؛ ۲۰۰۱). علاوه بر این، تغییرات آوایی تاریخی و ورود وام‌واژه‌ها نیز در بروز گوناگونی آزاد مؤثرند.

در راستای اهداف پژوهش، به‌طور مشخص به سه پرسش اصلی پرداخته‌ایم: الف) ستاک‌ها و پیشوندهای فعلی در گویش گالشی اشکورات چه تناوب‌هایی نشان می‌دهند، ب) صورت زیربنایی این تکواژها طبق شواهد درون‌پیکره‌ای و برون‌پیکره‌ای چه هستند، ج) قواعدی که صورت‌های روبنایی را از صورت زیربنایی به دست می‌دهند کدامند و د) بین کدام قواعد تعامل دیده می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده درباره گویش گالشی را می‌توان به‌طور کلی در سه دسته اصلی طبقه‌بندی کرد: آثار توصیفی، مطالعات مستندسازانه و پژوهش‌های تحلیلی و نظری. در دسته نخست، آثار پژوهشگرانی چون جهانگیری (۱۳۵۲)، شگری (۱۳۸۵) و کیا (۱۳۹۰) قرار می‌گیرند که در بررسی گویش‌های شمال ایران به‌طور پراکنده به گویش گالشی پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها عمدتاً توصیفی‌اند و اگرچه فاقد تحلیل نظام‌مند واج‌شناختی هستند، از نظر ثبت داده‌های اولیه، ارائه واژه‌های بومی و برخی ویژگی‌های آوایی گویش‌های مناطق گالش‌نشین اهمیت دارند.

دسته دوم شامل پژوهش‌های مبتنی بر مستندسازی میدانی است. رنجبر و رادمرد (۱۳۸۲) نخستین توصیف مستقل از نظام آوایی گویش گالشی را ارائه داده‌اند و به بررسی همخوان‌ها، واکه‌ها، ساخت هجا و برخی فرایندهای واجی پرداخته‌اند. در همین

¹ phonological representation

² underlying representation (UR)

³ phonetic representation (PR)

⁴ surface representation (SR)

⁵ phonological rules

⁶ derivation

⁷ corpus-internal evidence

⁸ corpus-external evidence

⁹ W. Labov

راستا، شکری و همکاران (۲۰۱۳) با ثبت گفتار طبیعی گویشوران منطقه زیارت در استان گلستان، به مستندسازی این گویش و توصیف بخشی از نظام آوایی آن همت گماشته‌اند.

در دسته سوم، پژوهش‌های تحلیلی و نظری قرار می‌گیرند. صفری (۱۳۹۵) با بهره‌گیری از چارچوب نظریه بهینگی، فرایندهای واجی گویش گالشی از جمله حذف، تضعیف، کشش جبرانی و قلب را بررسی کرده است. افزون بر این، مطالعات تطبیقی و رده‌شناختی مانند برجیان و برجیان (۲۰۱۸) به بررسی جایگاه گویش گالشی پرداخته‌اند. پژوهش ملایی پاشایی (۱۴۰۱) با اتکا به داده‌های میدانی جدید، برخی ویژگی‌های آوایی و واژگانی این گویش را بررسی کرده و بر ضرورت مستندسازی دقیق‌تر آن تأکید دارد. با وجود تنوع این پژوهش‌ها، بررسی پیشینه مطالعات نشان می‌دهد که بیشتر آثار یا به توصیف‌های کلی و پراکنده بسنده کرده‌اند یا داده‌های آن‌ها محدود به یک منطقه خاص است. همچنین در بسیاری از پژوهش‌ها، کمتر به توصیف درون‌زبانی نظام واجی پرداخته شده است. از این‌رو، در ادامه به توصیف پژوهش‌هایی می‌پردازیم که مبتنی بر داده‌های میدانی است و دارای تحلیل نظام‌مند واجی است.

رنجبر و رادمرد (۱۳۸۲) گامی در راستای خدمت به زبان و فرهنگ غنی گالش‌های سخت‌کوش و پرتوان برداشتند. این اثر حاصل پژوهش‌های دوساله میدانی و کتابخانه‌ای درباره گویش یکی از شهرهای گالش‌نشین است. پیکره زبانی این گویش از طریق مصاحبه با گویشوران روستایی در زمینه‌های مختلف از قبیل کشاورزی، دامپروری، صیادی، جشن و غیره تهیه و سپس تحلیل شده است. در بخش استخراج واج‌ها از روش جانیشینی استفاده شده است. هر واج با واج‌های هم‌مخرج، قریب‌المخرج و یا با واج‌هایی که شیوه تولید یکسانی دارند مقایسه شده است. نگارندگان در توصیف همخوان‌ها به ۲۲ همخوان شامل /p,b,t,d,k,g,q,č,ǰ,f,v,s,z,š,ž,x,h,m,n,l,r,y/ در این گویش اشاره کرده‌اند و معتقدند دستگاه واکه‌ای این گویش از ۷ واکه ساده /i,e,a,u,o,â:/ و ۲ واکه مرکب /ei, ou/ تشکیل شده است. آنان در ادامه به توصیف ساختمان هجا در این گویش پرداخته‌اند. از نظر ایشان هجا در گالشی از ترکیب یک واکه با یک تا سه همخوان ساخته می‌شود و ساخت هجا در این گویش مانند زبان فارسی همان CV(CC) است. از نظر رنجبر و رادمرد، گویش گالشی مانند زبان فارسی زبانی آهنگین است. رنجبر و رادمرد (۱۳۸۲: ۴۸) در پایان به نادرستی با مقایسه تلفظ واژه‌های فارسی، که زبانی متعلق به شاخه زبان‌های غربی جنوبی است، فرایندهای واجی این گویش را معرفی کرده‌اند.^۱

دومین اثر در مورد گویش گالشی از شکری و همکاران (۲۰۱۳) است که در آن با ارائه مصاحبه‌هایی با گویشوران روستای گالش‌نشین زیارت در استان گلستان به مستندسازی این گویش شمالی ایران پرداخته‌اند. پیکره زبانی بخش اصلی این کتاب را به خود اختصاص داده است. مؤلفان برای ضبط داده‌ها در سه نوبت مختلف به منطقه زیارت سفر کرده و با استفاده از بحث‌های آزاد در مورد موضوعات گوناگون، تعداد بسیاری مصاحبه را با بیش از ده گویشور ضبط کرده‌اند. در قسمت مربوط به واج‌شناسی نویسندگان به توصیف نظام آوایی گالشی زیارت پرداخته‌اند که براساس توصیف آن‌ها در این گویش ۲۳ همخوان و ۶ واکه وجود دارند.

^۱ در مرور پیشینه نشانه‌های آوا/واج‌نویسی همانی است که در اثر مورد بررسی به کار رفته است.

آخرین اثر، صفری (۱۳۹۵) است که در آن به بررسی و تحلیل فرایندهای واجی قلب، حذف، تضعیف، ارتقای واکه‌ای، کشش جبرانی گویش گالشی در چارچوب نظریهٔ بهینگی^۱ پرداخته است. وی برای انجام این پژوهش از ده گویشور بی‌سواد و بومی روستای اشکور بین سنین ۴۰ تا ۷۰ سال و هر کدام به مدت یک ساعت مصاحبه به عمل آورده و داده‌ها را به شرح زیر ارائه داده است. نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که فرایندهای حذف و تضعیف در گویش گالشی بیشترین رخداد را دارند. این فرایندها نیز که در ادامه به تعدادی از آنها اشاره می‌شود، از مقایسه صورت تکواژها در زبان فارسی با گالشی به دست آمده‌اند. الف) کشش جبرانی: در گویش گالشی، حذف همخوان‌های چاکنایی از خوشهٔ همخوانی به طور معمول در کلمه‌های دو هجایی با ساخت هجایی CVC.CV(C) اتفاق می‌افتد و منجر به کشش جبرانی در هجای نخست می‌شود. مانند «قحطی» /qahti/ که [qa:ti] تلفظ می‌شود.

ب) حذف: هنگامی که همخوان‌های انسدادی تیغه‌ای [t],[d] در جایگاه عضو دوم خوشه‌های همخوانی /st/ و /zd/ قرار بگیرند، حذف می‌گردند. مانند «دست» /dast/ که [das] تلفظ می‌شود.

پ) سایشی‌شدگی: در گویش گالشی سایشی‌شدگی به طرق مختلف صورت می‌گیرد. از جمله تبدیل [g] به [x]. این فرایند در گویش گالشی هم در پایان واژه و هم در جایگاه میانی رخ می‌دهد. برای مثال واژه (رقص) /rəGs/ که به صورت /raxs/ تولید می‌گردد.

ت) ارتقا واکه‌ای: فرایندی است که طی آن واکه از ارتفاع افتاده به ارتفاع میانی یا افراشته ارتقا می‌یابد. مانند «هزار» /hezâr/ که در گالشی /hizâr/ تلفظ می‌شود.

ج) قلب: در برخی موارد دو همخوان به دلیل همنشینی جای خود را با یکدیگر عوض می‌کنند به طوری که همخوان نخستین، جایگاه دومین را اشغال می‌کند و همخوان دومین به جای همخوان نخستین می‌نشیند. در بررسی واژه‌های موجود در گویش گالشی درمی‌یابیم که در مواردی مانند واژه‌های «عکس» /ʔaks/ و «قفل» /qofl/ عامل وقوع فرایند قلب، محدودیت اصل توالی رسایی^۲ است.

۳. روش‌شناسی و چارچوب نظری پژوهش

۳-۱. روش پژوهش

برای انجام پژوهش حاضر از ۱۰ گویشور گالشی‌زبان شامل ۵ گویشور زن و ۵ گویشور مرد ساکن در منطقهٔ اشکور بالا، اشکور پایین و روستای سوخت کیش در بازهٔ سنی ۴۵ تا ۸۷ سال مصاحبه به عمل آمد. گویشورانی برای مصاحبه انتخاب شدند که از والدینی گالشی‌زبان متولد شده بودند و تاکنون در منطقهٔ دیگری به جز محل سکونت خود زندگی نکرده بودند و در معرض زبان یا گویش دیگری نبوده‌اند. لازم به ذکر است که ۴ گویشور بی‌سواد و ۶ گویشور تا مقطع دیپلم ادامه تحصیل داده بودند. چون هدف اصلی پژوهش بررسی تأثیر بافت آوایی بر صورت تکواژهای گویش اشکورات بود، صورت‌های تصریفی مقوله‌های اسم، صفت و فعل از گویشوران گردآوری گردید که تنها اطلاعات حاصل از بررسی افعال در این مقاله گزارش شده است. صد فعل این گویش

^۱ Optimality Theory (OT)

^۲ Sonority Sequencing Principle (SSP)

در زمان‌ها، وجه‌ها، نمودها و شخص و شماره‌های مختلف از گویشوران در قالب جمله گردآوری شد. صدای گویشوران به کمک گوشی تلفن همراه ضبط گردید ضبط در محیط کنترل‌شده صورت گرفت و پس از بازسازی بافت موقعیتی خاص برای ادای جملات حاوی افعال از گویشور خواسته شد تا جملات را بیان کنند. داده‌ها با استفاده از الفبای آوایی بین‌المللی^۱ آوانویسی و سپس تقطیع تکواژی گردید.

۳-۲. چارچوب نظری

پژوهش حاضر در حوزه صرف - واج‌شناسی^۲ یا واژ- واج‌شناسی یعنی آن حوزه مطالعاتی انجام شده است که فصل مشترک واج‌شناسی و صرف است و به تحلیل عوامل واجی تعیین‌کننده صورت تکواژها می‌پردازد (مدرسی قوامی، ۱۳۹۴: ۲۵۷). چارچوب نظری این پژوهش واج‌شناسی زایشی قاعده‌بنیاد است. در این رویکرد، برای تعیین صورت زیربنایی تکواژها از دو نوع شاهد، یعنی شاهد برون‌پیکره‌ای و شاهد درون‌پیکره‌ای، بهره گرفته شده است. منظور از شاهد برون‌پیکره‌ای شواهدی از زبان‌های مرتبط، زبان‌آموزی کودک، اختلالات گفتاری، انطباق وام‌واژه‌ها، بازی‌های زبانی، نظام‌های نوشتاری، شعر، شواهد تاریخی و به طور کلی هر نوع شاهدهی است که اطلاعات آن خارج از داده‌ها یا پیکره مورد تحلیل است. این شواهد کمک‌کننده‌اند، اما تعیین صورت زیربنایی بر اساس شواهد درون‌پیکره‌ای، یعنی آنچه که در داده‌های زبانی موجود دیده می‌شود، اصل است. شواهد درون‌پیکره‌ای نتایجی هستند که به صورت بی‌نشان و طبیعی می‌توان براساس ساختار پیکره زبانی از آنها بهره برد و بازنمایی زیربنایی تکواژها را تعیین نمود. این مجموعه دارای سه اصل است: الف) در نبود شواهد متناقض، هر تکواژ تنها یک صورت زیربنایی واحد دارد، ب) در نبود شواهد متناقض، صورت زیربنایی هر تکواژ با صورت آوایی آن یکسان در نظر گرفته می‌شود، و ج) در حالت بی‌نشان، دلایل واجی در صورت بروز تناوب، بر دلایل نحوی و ساختواژی مقدم هستند (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۹۳: ص ۲۶). شایان ذکر است که در جریان اشتقاق بازنمایی روبنایی از بازنمایی زیربنایی امکان دارد که بیش از یک قاعده عمل کند. در چنین شرایطی باید به ترتیب تقدّم و تأخّر قواعد توجه نمود. این موضوع به رابطه تعاملی قواعد واجی^۳ معروف است که براساس آن انواع تأثیرگذاری‌های قواعد مشخص می‌گردد. واج‌شناسان زایشی چهار نوع رابطه تعاملی الف) تعامل زمینه‌افزا^۴، ب) تعامل عکس زمینه‌افزا^۵، ج) تعامل زمینه‌کاه^۶ و د) تعامل عکس زمینه‌کاه^۷ بین دو قاعده فرضی A و B در نظر می‌گیرند که به آن‌ها روابط ترتیبی^۸ می‌گویند (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۹۳: ص ۳۲-۳۳).

¹ International Phonetic Alphabet (IPA)

² morpho-phonology

³ interaction of phonological rules

⁴ feeding interaction

⁵ counter feeding interaction

⁶ bleeding interaction

⁷ counter bleeding interaction

⁸ ordering relationships

۴. تحلیل داده‌ها (فرایندهای صرفی - واجی در ستاک‌های فعلی در گویش گالشی اشکورات)

هدف مقاله حاضر پرداختن به فرایندهای صرفی - واجی ستاک‌های فعلی در گویش گالشی اشکورات است. برخی از این فرایندها حاصل هم‌نشینی ریشه فعل با پسوندهای تصریفی گذشته‌ساز و برخی دیگر حاصل هم‌نشینی آن با پیشوندهای تصریفی فعل است. این دو موضوع در دو زیربخش این بخش از مقاله معرفی شده‌اند.

۴-۱. ستاک فعل و تکواژ گذشته‌ساز

بررسی فعل‌ها در گویش گالشی اشکورات نشان می‌دهد که در این گویش نیز مانند بسیاری دیگر از زبان‌ها و گویش‌های ایرانی ریشه فعل در برخی موارد دارای تناوب و در موارد دیگر فاقد تناوب است. بسیاری از تناوب‌های مشاهده شده در ریشه‌های فعلی در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی در گذشته زبان‌های ایرانی ریشه دارند و هدف مقاله حاضر پرداختن به این تناوب‌های تاریخی نیست. اما آنچه در اینجا حائز اهمیت است، پسوند گذشته‌ساز در گویش اشکورات است که این بحث را با بحث ستاک فعلی گره می‌زند. برای روشن شدن بحث به چند مثال از وضعیت ریشه فعلی در گویش اشکورات و زبان‌های باستانی ایران اشاره می‌کنیم و در این بحث تاریخی به همین مثال‌ها اکتفا می‌کنیم.

برخی از ریشه‌های فعلی در گالشی اشکورات در ستاک حال و گذشته تناوب ندارند. مانند ریشه [baf-] که در ستاک حال [baf-] و در ستاک گذشته [baf-t] بدون تناوب است. این امر از دیرباز در زبان‌های ایرانی دیده شده؛ ماده مضارع فعل «بافتن» در فارسی میانه vāf- و در فارسی باستان *vāfa* و ماده ماضی آن در فارسی میانه vāft- و صفت فعلی آن در فارسی باستان *vāfta* است (حسن دوست، ۱۳۹۵: ۳۸۲) و ریشه vāf- از دیرباز تناوبی در واژه و همخوان پایانی نشان نمی‌دهد. در عین حال، ریشه بسیاری از فعل‌ها در ستاک حال و گذشته تناوب دارد و این تناوب تاریخی است. برای مثال، در گویش گالشی اشکورات همانند زبان فارسی ستاک حال فعل «نوشتن» [nevis-] و ستاک گذشته آن [neveft-] است. تناوب [s] و [ʃ] در این صورت‌ها از دیرباز در فارسی میانه (ماده مضارع nipēs- و ماده ماضی nipišt-) و فارسی باستان (ماده مضارع *ni-paisa* و صفت فعلی *ni-pišta*) دیده می‌شود (حسن دوست، ۱۳۹۵: ۲۷۲۷) و تحلیل همزمانی ندارد.

(۱)

گالشی اشکورات		تحول تاریخی از فارسی باستان به فارسی میانه	
ستاک حال	ستاک گذشته	ماده مضارع	صفت فعلی < ماده ماضی
[nevis]	[neveft]	*ni-pais>nipēs-	*ni-pišta->nipišt-
[dov]	[dos]	*daw->daw-	*daw-a +ist

اما در کنار این تناوب‌های تاریخی ریشه برخی از فعل‌ها در گویش اشکورات در ستاک‌های حال و گذشته تناوبی نشان می‌دهد که در گذشته زبان‌های ایرانی تا جایی که اطلاعاتی در دست است دیده نمی‌شوند. از آنجا که این تناوب‌ها در برخی

موارد حاصل هم‌نشینی ریشه فعل و تکواژ گذشته‌ساز در گویش اشکورات است، بحث ستاک‌های فعلی و تکواژ گذشته‌ساز را در اینجا با هم پی‌می‌گیریم.

فعل‌های گویش گالشی اشکورات را علاوه بر موارد تاریخی ذکرشده در داده‌های (۱) می‌توان با در نظر گرفتن ریشه فعل و تکواژ گذشته‌ساز به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

- فعل‌هایی که در ستاک حال و گذشته ریشه واحدی دارند و پسوند گذشته‌ساز در ستاک گذشته [-t] است: (۲)

ستاک گذشته	ستاک حال	
[baf-t]	[baf]	بافتن
[da-bos-t]	[da-bos]	بستن
[koj-t]	[koj]	کشتن
[nij-t]	[nij]	نشستن

- فعل‌هایی که در ستاک حال و گذشته ریشه واحدی دارند و پسوند گذشته‌ساز در ستاک گذشته [-d] است: (۳)

ستاک گذشته	ستاک حال	
[bor-d]	[bor]	بردن
[avar-d]	[avar]	آوردن
[sepor-d]	[sepor]	سپردن
[tʃa-d]	[tʃa]	درست کردن
[ʃon-d]	[ʃon]	ریختن

تکواژ گذشته‌ساز در مثال‌های (۲) و (۳) دو تکواژگونه [-d] و [-t] دارد که اولی در اتصال به تکواژهای مختوم به آواهای رسا و دومی در اتصال به تکواژهای مختوم به همخوان‌های گرفته بی‌واک ظاهر می‌شود. وند گذشته‌ساز /-t/ در زبان‌های ایرانی امروز بازمانده وند صفت‌فعلی‌ساز /-ta/ باستان است که در اتصال به تکواژهای مختوم به همخوان واقدار یا واکه به [-d] بدل شده است. این تناوب نیز مانند تناوب برخی از ستاک‌های فعلی تاریخی است. اما در داده‌های (۴) فعل‌هایی را در گویش اشکورات مشاهده می‌کنیم که ستاک گذشته آنها به واکه ختم می‌شود و بر خلاف انتظار تکواژ گذشته‌ساز آنها نه [-d] بلکه [-t] است. این‌ها فعل‌هایی هستند که ماده ماضی آنها در گذشته پیش از [-t] یک همخوان سایشی/انسایشی دارند. به نظر می‌رسد که در گالشی اشکورات چنین توالی پذیرفته نیست و بر این اساس همخوان سایشی/انسایشی پیش از وند گذشته‌ساز حذف شده است. بر این اساس می‌توان قاعده‌های (۱) و (۲) را در تحول آوایی گویش اشکورات در نظر گرفت.

(۴)

تحوّل تاریخی از فارسی باستان به فارسی میانه		گالشی اشکورات		
صفت فعلی < ماده ماضی	ماده مضارع	ستاک گذشته	ستاک حال	
*paxta-> puxt-	*pača-> paz-	[po-t]	[potʃ]	پختن
*hufta-> xuft-	*hufsa-> xufs-	[xo-t]	[xos]	خوابیدن
*dauxta-> dōxt	*dauča-> dōz-	[do-t]	[dodʒ]	دوختن

قاعده (۱): واگذار شدن تکواژ گذشته‌ساز /-t/ به [-d]

$$\left[\begin{array}{c} C \\ -son \\ -cont \\ COR \\ -voice \end{array} \right] \rightarrow [+voice]/[+son]+_]Past$$

قاعده (۲): حذف همخوان سایشی/ انسایشی پیش از تکواژ گذشته‌ساز

$$\left[\begin{array}{c} C \\ -son \\ +cont \\ -voice \end{array} \right] \rightarrow \emptyset / _ +t]Past$$

در گویش اشکورات بین این دو قاعده رابطه عکس زمینه‌افزایی برقرار است. بدین معنا که حذف همخوان سایشی/انسایشی پیش از تکواژ گذشته‌ساز (قاعده الف) می‌تواند زمینه را برای عملکرد قاعده واگذارشدگی این تکواژ (قاعده ب) فراهم کند، اما چون ترتیب عملکرد این قواعد (ب) آنگاه (الف) است، عکس زمینه‌افزایی رخ داده است. تعامل قواعد و مراحل اشتقاق صورت روبنایی از صورت زیربنایی در به دست دادن صورت تلفظی «برد» و «پخت» در گویش اشکورات در (۵) نشان داده شده است.

(۵)

bor+t	pox+t	درون‌داد (تاریخی)
bord	___	قاعده واگذارشدگی
___	pot	قاعده حذف سایشی
bord	pot	برون‌داد در گالشی

یک مورد استثناء دیگر فعل «انداختن» است («انداخت» [ʃant]) که در آن ریشه فعل به همخوان رسا ختم می‌شود، اما تکواژ ماضی‌ساز صورت [-t] را دارد. به نظر می‌رسد که این فعل همان فعل «افگندن» باشد که ماده ماضی آن در ایرانی باستان *apa-kanta- و در فارسی میانه apakand- است (حسن‌دوست، ۱۳۹۵: ۲۵۳). در این مورد، فرایند واگذارشدگی [-t] که در فارسی میانه در مجاورت همخوان خیشومی رخ داده، در گالشی به وقوع نپیوسته است.

- فعل‌هایی که در ستاک حال و گذشته ریشه واحدی دارند و پسوند گذشته‌ساز در ستاک گذشته [-id] است. در داده‌های پژوهش حاضر تنها یک مورد به عنوان استثنا دیده شد:

(۶)

ستاک گذشته	ستاک حال	
[duf-id]	[du]	دوشیدن

- فعل‌هایی که در ستاک حال و گذشته ریشهٔ واحدی دارند و پسوند گذشته‌ساز در ستاک گذشته [-es(t), -os, -s, -e] است.

(۷)

ستاک گذشته	ستاک حال	
[dan-es(t)]	[dan]	دانستن
[par-es]	[par]	پریدن
[tark-es]	[tark]	ترکیدن
[tʃar-es]	[tʃar]	چریدن
[tʃarx-es]	[tʃarx]	چرخیدن
[ve-gar-es]	[ve-gard]	برگشتن
[dʒov-os]	[dʒov]	جویدن
[kob-os]	[kob]	کوبیدن
[do-s]	[do]	دویدن
[ʃeto-s]	[ʃeto]	شنیدن
[kəf-e]	[kə]	کشیدن
[tars-e]	[tars]	ترسیدن
[res-e]	[res]	رسیدن
[baxf-e]	[bax]	بخشیدن

با توجه به مثال‌های (۷) می‌توان توزیع تکواژگونه‌های مختلف این تکواژ را به شرح زیر به دست داد:

[-es(t)]: در اتصال به ستاک‌هایی که به همخوان ختم می‌شوند و واکهٔ ستاک فعلی [o] نیست.

[-os]: در اتصال به ستاک‌هایی که به همخوان ختم می‌شوند و واکهٔ ستاک فعلی آنها [o] است.

[-s]: در اتصال به ستاک‌هایی که به واکه ختم می‌شوند.

[-e]: در اتصال به ریشه‌هایی که همخوان پایانی آنها سایشی صفیری بی‌واک است.

تکواژ گذشته‌ساز /-es(t)/ در اشکورات اکثراً بدون همخوان پایانی /t/ به تلفظ در می‌آید و تنها در فعل «دانستن» تلفظ آن با این همخوان پایانی مشاهده شد. این پسوند زمانی که واکهٔ هجای پایانی ریشهٔ فعلی [o] باشد، به صورت [-os] ظاهر می‌شود و واکهٔ آن در اتصال به ریشه‌هایی که به واکه ختم می‌شوند، حذف می‌گردد. این تکواژ در اتصال به ریشه‌هایی که همخوان پایانی آنها /s/ یا /ʃ/ است، [-e] تلفظ می‌شود. به نظر می‌رسد در این فرایند اخیر محدودیتی که توالی دو همخوان

سایشی بی‌واک را مجاز نمی‌داند باعث حذف همخوان /s/ از پایان این تکواژ شود. قاعده‌های اشتقاق تکواژگونه‌های این تکواژ به شرح زیرند:

قاعده (۳): حذف /t/ از خوشه همخوانی

$$\begin{bmatrix} C \\ -son \\ -cont \\ COR \\ -voice \end{bmatrix} \rightarrow \emptyset / \begin{bmatrix} C \\ -son \\ +cont \\ COR \\ -voice \end{bmatrix} _ \#$$

قاعده (۴): هماهنگی [e] با [o] در پسوند گذشته‌ساز

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow [+bk] / \begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -low \\ +bk \end{bmatrix} C + _ s(t)$$

قاعده (۵): حذف واکه پسوند گذشته‌ساز

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow \emptyset / V + _ s(t) \#$$

قاعده (۶): حذف /s/ از پسوند گذشته‌ساز

$$\begin{bmatrix} C \\ -son \\ +cont \\ COR \\ -voice \end{bmatrix} \rightarrow \emptyset / \begin{bmatrix} C \\ -son \\ +cont \\ COR \\ -voice \end{bmatrix} e _ \#$$

مراحل اشتقاق صورت روبنایی از صورت زیربنایی در به دست دادن صورت روبنایی «رسید»، «دوید»، «جوید» و «پرید» در گویش اشکورات در (۸) نشان داده شده است.

(۸)

/res+est/	/do+est/	/dʒov+est/	/par+est/	بازنمایی زیربنایی
reses	does	dʒoves	pares	قاعده (۳): حذف t از خوشه همخوانی
___	dos	___	___	قاعده (۵): حذف واکه پسوند گذشته‌ساز
___	___	dʒovos	___	قاعده (۴): هماهنگی واکه‌ای
rese	___	___	___	قاعده (۶): حذف /s/ از پسوند گذشته‌ساز
[rese]	[dos]	[dʒovos]	[pares]	بازنمایی روبنایی

نکته شایان توجه در داده‌های (۸) اینکه بین قاعده (۴) و (۵) تعامل زمینه برچینی مشاهده می‌شود. یعنی در برخورد دو واکه در مرز دو تکواژ مانند /do+est/ ابتدا واکه پسوند حذف می‌شود و بر این اساس قاعده هماهنگی واکه‌ای نمی‌تواند بر واکه ابتدای پسوند عمل کند. اگر ترتیب قواعد عکس می‌بود باید شاهد صورتی مانند [doos]* یا [do:s]* در گویش اشکورات می‌بودیم که چنین نیست.

- فعل‌هایی که ستاک حال آنها به /n/ ختم می‌شود و این همخوان در ستاک گذشته با صفر در تناوب است.

(۹)

تحول تاریخی از فارسی باستان به فارسی میانه		گالشی اشکورات		
ماده مضارع	صفت فعلی < ماده ماضی	ستاک گذشته	ستاک حال	
*wai-nā > wēn-	*dīta- > dīt-	[de]	[jen]	دیدن
*čīnu- > čīn-	*cīta- > čīd-	[tʃe]	[tʃin]	چیدن
*xrīnā > xrīn-	*xrīta- > xrīd-	[he]	[hin]	خریدن
*kaf- > kaf-	*kaft > kaft	[kat]	[ken]	افتادن

نگاهی به تحول تاریخی این دسته از فعل‌ها در گذشته زبان‌ها ایرانی نشان می‌دهد که همخوان [n] در ماده مضارع اکثر آنها وجود داشته که این همخوان همچنان در ستاک حال این دسته از افعال مشاهده می‌شود. تنها فعلی که فاقد همخوان خیشومی [n] در ماده مضارع بوده فعل «افتادن» است که ستاک حال آن با تلفظ [ken] می‌تواند به قیاس با دیگر افعال این مجموعه به وجود آمده باشد. نکته جالب توجه تحولی است که در گالشی در ستاک گذشته این دسته از فعل‌ها دیده می‌شود. در تحول صورت‌های گالشی پسوند *-ta/-t/-d حذف شده و واکه ستاک گذشته در هجای باز از Ī به [e] تغییر یافته است. در ستاک گذشته فعل «افتادن» همان محدودیت توالی خوشه همخوانی سایشی/انسایشی پیش از پسوند گذشته‌ساز t- (قاعده ۲) در تحول گالشی اشکورات دیده می‌شود.

- فعل‌هایی که ساخت ستاک گذشته و ستاک حال آنها یکسان است.

(۱۰)

ستاک گذشته	ستاک حال	
[doz]	[doz]	دزدیدن
[had]	[had]	دادن

۴-۲. ستاک فعل و پیشوندهای تصریفی فعل

یکی از مشاهدات کلی در مورد ستاک‌های فعلی در گالشی اشکورات این است که افعالی مانند «ایستادن» و «آوردن» که در فارسی جایگاه آغاز هجای نخست آنها با همخوان انسدادی چاکنایی پر می‌شود، در گویش اشکورات با همخوان سایشی چاکنایی

[h] پر می‌شود. مانند «ایستاد» [hist] و «آورد» [havard]. در صورتی که پیش از ستاک فعلی پیشوندی قرار گیرد، جایگاه آغازۀ هجا با همخوان میانجی [j] پر می‌شود، مانند «بایست!» [bi-j-est] و «بیاور!» [bi-j-ar]. (۱۱)

حال	گذشته	امر/ التزامی
می‌آورد	[havar-e]	آورد
می‌آوریم	[havar-im]	آوردیم
می‌ایستم	[his-am]	ایستادم
می‌ایستی	[his-i]	ایستادی
	[bi-j-es-e]	ایستاد
	[bi-j-ard-∅]	بیار!
	[bi-j-ard-im]	بیاورد
	[bi-j-est]	بایست!
	[bi-j-est-i]	بایستد

داده‌های (۱۱) نشان می‌دهد که فعل «آوردن» در گالشی اشکورات سه ستاک حال /avar/، ستاک گذشته /ard/ و ستاک امر/ التزامی /ar/ را دارد. فعل «ایستادن» نیز دو ستاک حال /is/ و ستاک گذشته و امر/ التزامی /es(t)/ را دارد. حضور همخوان /h/ در ابتدای صورت‌های حال بدون پیشوند قابل پیش‌بینی است و از این رو زیربنایی در نظر گرفته نمی‌شود. می‌توان درج همخوان سایشی چاکنایی /h/ را در ابتدای ستاک‌های فعلی را به شرح زیر به دست داد:

قاعده (۷): درج همخوان سایشی چاکنایی در ابتدای صورت‌های فعلی که با واکه آغاز می‌شوند

$$\emptyset \rightarrow \left[\begin{array}{c} C \\ -cons \\ -son \\ +spread\ glottis \end{array} \right] / \# _ _ V$$

حضور همخوان /j/ نیز در ابتدای ستاک‌های فعلی دارای پیشوند /be-/ نیز بر اساس قاعده (۸) قابل پیش‌بینی است.

قاعده (۸): درج همخوان /j/ در ابتدای صورت‌های فعلی پس از پیشوند /be-/

$$\emptyset \rightarrow \left[\begin{array}{c} C \\ +son \\ -cons \\ DOR \end{array} \right] / be + _ _ V$$

برخی از ستاک‌های فعلی تناوب واکه با صفر نشان می‌دهند. این افعال شامل صورت‌های فعل‌های «شمردن»، «شنیدن»، «شناختن» و «سپردن» افعالی هستند که نخستین همخوان آنها یک همخوان سایشی صفیری بی‌واک تاج‌زبانی است. در صورت‌های تصریفی این افعال هنگامی که پیش از ستاک فعلی پیشوندی قرار گیرد که خود به واکه ختم می‌شود، چون امکان

شکسته شدن خوشهٔ همخوانی ابتدای ستاک فعلی فراهم است، دو همخوان متوالی در ابتدای ستاک دیده می‌شود، اما در صورتی که قبل از ستاک پیشوندی نباشد، خوشهٔ ابتدای ستاک فعلی با واکهٔ [e] بین دو همخوان یا در ابتدای خوشه می‌شکند. این واکه در «شمردن»، «شناختن» و «سپردن» پس از همخوان سایشی صغیری و در فعل «شنیدن» پیش از آن ظاهر می‌شود. نمونه‌هایی از این تناوب را می‌توان در داده‌های (۱۲) مشاهده کرد.

(۱۲)

تحول تاریخی از فارسی باستان به فارسی میانه		گالشی اشکورات			
ماده مضارع	ماده ماضی	گالشی اشکورات	گالشی اشکورات	گالشی اشکورات	
*abi-šmāra->ōšmār-	*abi-šmṛta>ōšmurt-	[[femord-e da-b-im]	داشتیم می‌شمردیم	[be-ʃmord-im]	شمردیم
*ā-xšnava->āšnav-	*ā-xšnuta->āšnut-	[ʔeftov-im]	می‌شنویم	[be-ʃtos-im]	شنیدیم
*xšnāsa->šnās-	*šnāxta->šnāxt-	[[fenaxt-e da-b-im]	داشتیم می‌شناختیم	[be-ʃnaxt-im]	شناختیم
*apa/upa-spāra->ap(i)spār-	*apa/upa-sprta->ap(i)spurt-	[sepord-e da-b-im]	داشتیم می‌سپردیم	[be-spord-im]	سپردیم

چنانکه صورت‌های تاریخی هر یک از مثال‌های بالا نشان می‌دهد (حسن‌دوست، ۱۳۹۵: ۱۶۶۸، ۱۹۰۳، ۱۹۰۹، ۱۹۱۷)، خوشه‌های همخوانی در ماده‌های مضارع و ماضی این افعال اکثراً پس از واکه آمده‌اند و در ابتدای واژه نیستند. اما در فعل «شناختن» خوشه در ابتدای واژه دیده می‌شده است. با توجه به اینکه، حضور خوشه‌های همخوانی در صورت‌های کهن زبان‌های ایرانی مشاهده شده (صادقی، ۱۳۸۰)، می‌توان گفت که درج واکه در میان یا آغاز این خوشه‌های همخوانی یک تحول تاریخی در زبان‌های ایرانی است و گویش اشکورات نیز از این امر مستثنا نیست.

در گویش گالشی اشکورات، پیشوندهای وجه امری و التزامی و پیشوند گذشته‌ساز هم‌آوا هستند و در بافت‌های آوایی متفاوت به صورت [be-, bi-, ba-, bu-, bo-] به تلفظ در می‌آیند. در این گویش، افعال پیشوندی (دارای پیشوند اشتقاقی) مانند «بستن» /da-bost-an/ در صورت‌هایی مانند «ببند!» [da-bos]، «بست» [da-bost] و «ببندم» [da-bos-om] بدون این پیشوندهای تصریفی تلفظ می‌شوند. در تصریف فعل پیشوندی «بریدن (علف)» نیز این پیشوندهای تصریفی دیده نمی‌شوند («ببر!» [fe-ta]).

بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که واکهٔ پیشوندهای وجه امری و التزامی و گذشته‌ساز در گالشی اشکورات با واکه‌های پسین غیرافتادهٔ /o/ و /u/ در ستاک فعل هماهنگی نشان می‌دهند:

(۱۳)

گذشته	التزامی	امر
[bu-fur-d]	[bu-fur-e]	[bu-fur]
[bu-dʒufan-d]	[bu-dʒufan-e]	[bu-dʒufan]
[bu-xun-d]	[bu-xun-e]	[bu-xun]
[bo-po-t]	[bo-potʃ-e]	[bo-potʃ]
[bo-xor-d]	[bo-xor-e]	[bo-xor]

در دیگر بافت‌های واکه‌ای شامل واکه‌های /a,a,e/ این پیشوند به صورت [be-] ظاهر می‌شود.

(۱۴)

گذشته	التزامی	امر
[be-baf-t]	[be-baf-e]	[be-baf]
[be-baxʃ-e]	[be-baxʃ-e]	[be-baxʃ]
[be-par-es]	[be-par-e]	[be-par]
[be-fahm-es]	[be-fahm-e]	[be-fahm]
[be-tʃasband]	[be-tʃasban-e]	[be-tʃasban]
[be-tark-es]	[be-terek-e]	[be-terek]

با توجه به اینکه صورت [be-] در بافت‌های واکه‌ای متنوع‌تری ظاهر می‌شود (در بافت واکه‌های [a, a, e]) می‌توان این صورت را در گالشی اشکورات زیربنایی در نظر گرفت. تناوب واکه این پیشوندها در بافت‌های آوایی متفاوت در به دست دادن صورت‌های [bu-] و [bo-] حاصل هماهنگی واکه‌ای با واکه‌های [u] و [o] در نخستین هجای ستاک فعلی از طریق عملکرد قاعده (۹) است.

قاعده (۹): هماهنگی واکه غیرافراشته پیشین با /u/ و /o/ در ستاک فعلی

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} \alpha hi \\ +bk \end{bmatrix} /_{\text{Prefix}} [_ + C^1 \begin{bmatrix} V \\ \alpha hi \\ +bk \end{bmatrix}$$

نکته قابل توجه در عملکرد قاعده (۹) در گویش گالشی اشکورات این که صورت‌هایی ظاهراً استثنائی وجود دارند که علی‌رغم فراهم بودن بافت، هماهنگی واکه‌ای در آنها صورت نمی‌گیرد. برای مثال، در صورت‌های فعل «شمردن» و «سپردن» در داده‌های (۱۵) هماهنگی واکه‌ای دیده نمی‌شود. به نظر می‌رسد تعداد همخوان‌های میان واکه ستاک فعلی و واکه پیشوند عامل اصلی در وقوع یا عدم وقوع هماهنگی واکه‌ای باشد. هماهنگی تنها زمانی صورت می‌گیرد که بین این دو واکه تنها یک همخوان قرار گرفته باشد.

(۱۵)

حال اخباری	گذشته	امر
[fomor-e] می‌شمرد	[be-fmor-d] شمرد	[be-fmor] بشمار!
[sepor-e] می‌سپارد	[be-spor-d] سپرد	[be-spor] بسپر!

در داده‌های (۱۴) صورت پیشوند مورد بحث در بافت واژه [a] در تصریف فعل‌هایی مانند «پردن، چسباندن و فهمیدن» همان [be-] است، اما در داده‌های (۱۶) فعل «چریدن» واژه پیشوند با واژه ستاک هماهنگی نشان می‌دهد. همچنین، صورت [ba-] در «بیفت!» [ba-ke] دیده می‌شود که در آن واژه ستاک [a] نیست.

(۱۶)

گذشته	التزامی	امر
[ba-tfjares] چرید	[ba-tfjar-e] بچرد	[ba-tfjar] بچر!
[ba-ka-t] افتاد	[ba-k-e] بیفتد	[ba-ki] بیفت!

قاعده هماهنگی واکه‌ای در صورت‌های داده‌های (۱۶) را می‌توان به شرح زیر ارائه داد، گرچه این قاعده در اکثر صورت‌های فعلی با بافت واکه‌ای و همخوانی مشابه دیده نمی‌شود و این امر می‌تواند حاصل تأثیر تلفظ زبان فارسی در گویش مورد بررسی باشد.

قاعده (۱۰): هماهنگی /e/ با /a/

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow [+low]/[b_ + C \begin{bmatrix} V \\ +low \\ -bk \end{bmatrix}$$

در داده‌های (۱۶) و در صورت‌های فعل «افتادن» می‌بینیم که صورت پیشوند مورد بحث فارغ از واژه ستاک همواره [ba-] است. با توجه به اینکه ستاک گذشته این فعل [kat] است، به نظر می‌رسد که واژه ستاک این فعل یعنی [a] در «بیفت!» و «بیفتد» پس از هماهنگی واژه پیشوند با آن در «بیفتد» یک درجه و در «بیفت!» دو درجه افزایش یافته باشد. به بیان دیگر، از منطقی در زمانی می‌توان نوعی تعامل عکس زمینه‌افزا بین قاعده هماهنگی واکه‌ای و افزایش‌شدگی واکه دیده می‌شود. این تعامل در (۱۷) نشان داده شده است.

قاعده (۱۱): افراشته‌شدگی واکه پایانی صورت التزامی فعل «افتادن»

$$\begin{bmatrix} V \\ +low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} -low \\ -hi \end{bmatrix} / _ \text{SUBJ}$$

قاعده (۱۲): افراشته‌شدگی واکه پایانی صورت امری فعل «افتادن»

$$\begin{bmatrix} V \\ +low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow [+hi] / _ \text{IMP}$$

(۱۷)

بازنمایی زیربنایی	/be+ ka/	/be+ka/
هماهنگی واکه‌ای (قاعده ۹)	baka	baka
افراشته‌شدگی واکه صورت امری (قاعده ۱۱)	baki	___
افراشته‌شدگی واکه صورت التزامی (قاعده ۱۱)	___	bake
بازنمایی روبنایی	[baki]	[bake]

در داده‌های (۱۸)، پیشوندهای مورد بحث با همخوان ابتدای ستاک فعلی نیز نشان می‌دهند. هنگامی که این پیشوند به ستاک‌هایی افزوده شود که با واکه آغاز می‌شوند، میان واکه پیشوند و واکه ستاک فعلی نیم‌واکه [j] درج می‌شود. پس از درج همخوان میانجی، این پیشوندها به صورت [bi-] ظاهر می‌شوند:

(۱۸)

امر	گذشته	التزامی
بیار! [bi-j-ar]	آورد [bi-j-ar-d]	بیاورد [bi-j-ar-e]
بایست! [bi-j-est]	ایستاد [bi-j-es-e]	بایستد [bi-j-est-e]

نکته جالب توجه این که اگر همخوان آغاز ستاک فعلی /g/ باشد و این همخوان در فرایند پیشین‌شدگی پیش از واکه‌های پیشین واج‌گونه سختکامی [ʃ] داشته باشد، پیشوندهای مورد بحث باز هم به صورت [bi-] ظاهر می‌شوند:

(۱۹)

امر	گذشته	التزامی
بیانداز! [bi-ʃan]	انداخت [bi-ʃan-t]	بیاندازد [bi-ʃan-e]

قواعد درج همخوان میانجی [j] و همگونی واکه پیشوند با همخوان‌های کامی ابتدای ستاک فعلی به شرح زیرند:
قاعده (۱۳): درج همخوان میانجی [j]

$$\emptyset \rightarrow \begin{bmatrix} C \\ -cons \\ +son \\ +hi \\ -bk \end{bmatrix} / [b_ +V$$

قاعده (۱۴): همگونی واکه غیرافراشته پیشین پیشوند با همخوان‌های کامی [j] و [ʃ]

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow [+hi] / \text{Prefix}[_ + \begin{bmatrix} C \\ +hi \\ -bk \end{bmatrix}$$

قاعده (۱۳) در به دست دادن صورت [bi-] در اتصال به ستاک‌هایی که با [ʃ] آغاز می‌شوند به تنهایی عمل می‌کند. اما در اتصال این پیشوند به ستاک‌هایی که با واکه آغاز می‌شوند میان قاعده‌های (۱۳) و (۱۴) تعامل زمینه‌چینی برقرار است، بدین معنا که درج همخوان میانجی زمینه را برای همگونی واکه پیشوند فراهم می‌کند.

(۲۰)

بازنمایی زیربنایی	/be+ʃen/	/be+ar/
درج همخوان میانجی (قاعده ۱۲)	_____	bejar
همگونی واکه با همخوان (قاعده ۱۳)	bʃen	bijar
بازنمایی روبنایی	[bʃen]	[bijar]

نکته جالب توجه این که در صورت التزامی فعل «دیدن» یعنی [be-jn-e] «ببیند» همگونی واکه پیشوند با همخوان سختکامی آغاز ستاک فعلی رخ نمی‌دهد.

(۲۱)

التزامی	گذشته	امر
[be-jn-e] ببیند	[be-d-e] دید	[be-bin] ببین!

همانطور که گفته شد، پیشوند مدنظر در صورتی مانند «ببینم» [be-jn-am] با همخوان [j] هماهنگی نشان نمی‌دهد. با توجه به اینکه ستاک فعلی «دیدن» در صورتی مانند «می‌خواهم ببینم» یعنی [xam bin-am] به صورت [bin] ظاهر می‌شود، صورت زیربنایی ستاک حال این فعل /bin/ است که همخوان نخست آن طبق قاعده (۱۵) حذف شده و واکه [i] در این ستاک در مجاورت واکه پیشوند به غلت تبدیل شده است. بین قاعده تبدیل به غلت و قاعده همگونی واکه با همخوان (قاعده ۱۴) تعامل عکس زمینه‌چینی برقرار است. ترتیب عملکرد قواعد در (۲۲) آمده است.

قاعده (۱۵): حذف همخوان /b/

$$\begin{bmatrix} C \\ -son \\ +cons \\ -cont \\ LAB \\ +voice \end{bmatrix} \rightarrow \emptyset/V_V$$

قاعده (۱۶): تبدیل واکه [i] به غلت [j]

$$\begin{bmatrix} V \\ +hi \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow C/V_$$

(۲۲)

بازنمایی زیربنایی	/be+bin+am/
همگونی واکه با همخوان (قاعده ۱۳)	_____
حذف /b/ (قاعده ۱۴)	be-in-am
تبدیل به غلت (قاعده ۷)	bejnam
بازنمایی روبنایی	[bejnam]

در گویش گالشی اشکورات تکواژ نهی/نفی نیز الگوهایی مشابه پیشوندهای امر، التزامی و گذشته‌ساز نشان می‌دهد. این تکواژ به صورت [na-, ni-, nu-, nə-, no-] تظاهر می‌یابند. صورت زیربنایی این تکواژ /na-/ است، زیرا این صورت در بافت متنوع‌تر واکه‌های /e,a,o,ɑ,i/ ظاهر می‌شود.

(۲۳)

[na-mir]	نمیر!
[na-tʃin-am]	نزایم
[na-res-am]	نرسم
[na-zan-am]	نزنم
[na-potʃ-i]	نپزی
[na-baf]	نباف!

این پیشوندها در اتصال به ستاک فعلی که نخستین واکه آن [ə] است به صورت [nə-] ظاهر می‌شود، مانند صورت «نکشی» [nə-kəʃ-i]. قاعده این هماهنگی واکه‌ای در (۱۷) آمده است.

قاعده (۱۷): هماهنگی واکه پیشوند نهی/نفی با [ə]

$$\begin{bmatrix} V \\ -bk \\ +low \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} +bk \\ -hi \\ -low \\ -rd \end{bmatrix} / [n_ + C \begin{bmatrix} +bk \\ -hi \\ -low \\ -rd \end{bmatrix}]$$

واکه این پیشوند طبق قاعده (۱۴) مانند واکه پیشوندهای التزامی، امری و گذشته‌ساز در گویش اشکورات با همخوان کامی پس از خود همگون می‌شود. این همخوان می‌تواند بخشی از ستاک فعلی یا همخوان میانجی باشد.

(۲۴)

[ni-j-e]	نیا!
[ni-j-i]	نگو
[ni-j-am]	نگم

همچنین، پیشوند نهی/ نفی با واکه‌های [u] و [o] طبق قاعده (۹) در ستاک فعلی هماهنگی واکه‌ای نشان می‌دهد.

(۲۵)

[nu-xun-i]	نخوانی
[nu-fur-i]	نشوری
[no-xos]	نخواب!
[no-foŋ]	نریز!

صورت [no-] در مثال‌هایی مانند «نخواستم» و «نخاران» نیز ظاهر می‌شود که در آنها واکه ستاک فعلی [a] است. در مثال‌های (۲۳) دیدیم که واکه پیشوند نهی/نفی با واکه [a] در ستاک فعلی هماهنگی نشان نمی‌دهد. به نظر می‌رسد، در مثال‌های (۲۶) سابقه لبی یا گرد بودن همخوان [x] می‌تواند باعث گرد شدن واکه پیشوند نهی/نفی باشد. به بیان دیگر، همخوان /x^w/ ابتدا گردی خود را به واکه پیشوند داده و بعد خود در جریان تحول تاریخی زبان ساده شده است. تعامل این دو قاعده که در (۲۷) نشان داده شده از نوع عکس زمینه‌گاهی است، بدین معنا که اگر ساده‌شدگی همخوان پیش از همگونی واکه با این همخوان اتفاق می‌افتاد، همگونی رخ نمی‌داد.

(۲۶)

[no-xast-am]	نخواستم
[no-xaran]	نخاران!

قاعده (۱۸): همگونی تاریخی واکه پیشوند با همخوان لبی شده

$$\begin{bmatrix} V \\ -hi \\ -low \\ -bk \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} +bk \\ +rd \end{bmatrix} / \text{Prefix}[C_ + \begin{bmatrix} C \\ -son \\ +cons \\ +cont \\ DOR \\ LAB \end{bmatrix}]$$

(۲۷)

na+x ^w ah	درون‌داد (تاریخی)
no-x ^w ah	قاعده همگونی واکه با همخوان
no-xah	ساده‌شدگی همخوان
no-xah	برون‌داد در گالشی

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر تناوب‌های صرفی- واجی در ستاک‌ها و پیشوندهای فعلی در گویش گالشی اشکورات انجام شده است. تحلیل داده‌ها نشان داد که تناوب ستاک‌های فعلی گویش اشکورات را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: تناوب‌هایی با ریشه تاریخی در زبان‌های ایرانی و تناوب‌هایی که به‌طور همزمانی و در نتیجه تعامل بافت‌های آوایی و محدودیت‌های واجی این گویش پدید آمده‌اند. این تمایز نشان می‌دهد که تحلیل صرفی- واجی افعال در این گویش نیازمند توجه همزمان به شواهد درون‌پیکره‌ای و در موارد لازم شواهد برون‌پیکره‌ای تاریخی است.

یافته‌ها نشان داد که ستاک‌های فعلی گویش گالشی اشکورات بر اساس تغییراتی که در هم‌نشینی با تکواژهای گذشته‌ساز دارند به دسته‌های متعددی تقسیم می‌شوند. پسوند گذشته‌ساز در گویش اشکورات /-t/ و /-est/ است. تکواژ اول یعنی /-t/ دارای تکواژگونه‌های [-t] و [-d] است و تکواژ /-est/ تکواژگونه‌های [-es(t)], [-os], [-s], [-e] را دارد که توزیع آن‌ها تابع بافت آوایی ستاک فعلی است. تناوب [-d] ~ [-t] در افعالی چون «بافت» [baf-t] و «برد» [bor-d] با قاعده واکدارشدگی همخوان انسدادی بی‌واک در مجاورت آواهای رسا تبیین شد. در افعالی مانند «پخت» [po-t] و «خفت، خوابید» [xo-t]، مشخص گردید که حذف همخوان سایشی پیش از پسوند گذشته‌ساز موجب شده است که علی‌رغم ختم ستاک به واکه، تکواژگونه [-t] حفظ شود. این الگو با تعامل عکس‌زمینه‌افزای دو قاعده «حذف همخوان سایشی» و «واکدارشدگی تکواژ گذشته‌ساز» تبیین شد.

تحلیل تناوب ستاک‌های فعلی در نمونه‌هایی چون «چیدن» [tʃin] ~ [tʃe] نشان داد که بخشی از الگوهای صرفی- واجی گویش اشکورات ریشه در تحولات تاریخی زبان‌های ایرانی دارند. در مقابل، برخی تناوب‌ها - مانند رفتار استثنایی فعل «افتادن» یا عدم وقوع هماهنگی واکه‌ای در برخی افعال دارای خوشه همخوانی - را می‌توان ناشی از تعامل چند قاعده یا تأثیر تماس زبانی دانست.

بررسی پیشوندهای تصریفی فعل‌ها نشان داد که درج همخوان‌های [h] و [j] در ابتدای ستاک‌های فعلی که با واکه آغاز می‌شوند، قاعده‌مند و قابل پیش‌بینی است. برای نمونه، در صورت‌های حال بدون پیشوند مانند «می‌ایستم» [his-am] درج [h] رخ می‌دهد، در حالی که در صورت‌های دارای پیشوند مانند «بایست» [bi-j-est] درج [j] مشاهده می‌شود. هر دو فرایند حاصل قاعده درج همخوان برای پر کردن جایگاه آغاز هجا/ واژه هستند.

یکی دیگر از یافته‌های مهم پژوهش، نقش هماهنگی واکه‌ای در تعیین صورت پیشوندهای امری، التزامی، گذشته‌ساز و نهی/ نفی بود. صورت زیربنایی این پیشوندها در گالشی اشکورات /be-/ و /na-/ است، زیرا این صورت‌ها در مقایسه با صورت‌های

دیگر در بافت‌های آوایی متنوع‌تری ظاهر می‌شوند و صورت‌های [bu-]، [bo-]، [bi-] و [ba-] از طریق قواعد هماهنگی واکه‌ای با واکه یا همخوان ستاک فعلی و نیز همگونی با همخوان میانجی به دست می‌آیند. این پژوهش نشان داد که می‌توان تناوب‌های آوایی در صورت افعال در گویش گالشی اشکورات را با اتکا به شواهد درون‌پیکره‌ای به‌طور نظام‌مند تبیین کرد. نتایج حاصل، ضمن پرهیز از مقایسه با فارسی معیار، اهمیت رویکرد درون‌زبانی را در توصیف دقیق فرایندهای صرفی- واجی گویش‌های ایرانی برجسته می‌سازد.

منابع

- بازن، مارسل، کریستیان برومبژه، اصغر عسکری خانقاه و اصغر کریمی (۱۳۶۵). *گیلان و آذربایجان شرقی، نقشه‌ها و اسناد مردم‌شناختی، ترجمه مظفر امین فرشچیان*. تهران: توس.
- جهانگیری، نادر (۱۳۵۲). *بررسی تعداد، توزیع و گسترش گویش‌های رایج در استان مازندران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- حسن‌دوست، محمد (۱۳۹۵). *فرهنگ ریشه‌شناختی زبان فارسی*. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- رنجبر، محمود و رقیه رادمرد (۱۳۸۲). *بررسی و توصیف گویش گالشی*. رشت: گیلکان.
- صادقی، علی‌اشرف (۱۳۸۰). «تحول خوشه صامت آغازی»، *مسائل تاریخی زبان فارسی (مجموعه مقالات)*. تهران: انتشارات سخن.
- صفری، ابراهیم (۱۳۹۵). «توصیف و تحلیل فرایندهای واجی گویش گالشی: رویکرد بهینگی»، *جستارهای زبانی*، ۲ (۳۰)، ۱۴۳-۱۶۳.
- کرد زعفرانلو کامبوزیا، عالیه (۱۳۸۵). *واج‌شناسی رویکردهای قاعده بنیاد*. تهران: انتشارات سمت.
- کیا، صادق (۱۳۹۰). *واژه‌نامه شصت و هفت گویش ایرانی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مدرسی قوامی، گلناز (۱۳۹۴). *فرهنگ توصیفی آواشناسی و واج‌شناسی*. تهران: انتشارات علمی.
- ملایی پاشایی، سیف‌اله (۱۴۰۱). «گالشی یا گداری؟ یک مطالعه موردی»، *زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی*، شماره ۱۱، ۱۵۷-۱۶۸.
- شکری، گیتی (۱۳۸۵). *گویش رامسر*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- Borjian, H. and M. Borjian. (2008). "The Last Galesh Herdsman: Ethno-linguistic materials from South Caspian rainforests", *Iranian Studies*, 14 (3), 365-401.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Shokri, G., C. Jahani, and H. Barani. (2013). "When Tradition Meets Modernity: Five Life Stories from the Galesh Community in Ziarat, Golestan, Iran", *Studia Iranica Upsaliensia*, 21, Acta Universitatis Upsaliensis. ISSN 1100-326X; urn:nbn:se:uu:diva.